

KLEIO

VIERDE JAARGANG
NUMMER 6



1963

VERENIGING VAN GESCHIEDENISLERAREN
IN NEDERLAND (V.G.N.)

BESTUUR:

DRS. N. J. MAARSEN, *voorzitter*; *H. Ravesteijnplein 89, Rijswijk, tel. 070-98 54 02*

H. E. DE WOLFF, *1e secretaris*; *het Zicht 109, Den Haag, tel. 070-66 65 06*

DRS. F. NAUTA, *2e secretaris*; *Mispelstraat 35, Den Haag, tel. 070-68 15 82*

DRS. D. DE BOER, *penningmeester*; *Pieter Lastmankade 34^{III}, Amsterdam-Z.,
tel. 020-72 17 13*

postrekening 6269 van de Twentsche Bank, Minervaplein 25, A'dam-Z.

t.n.v. D. de Boer, onder vermelding van: contributie VGN

DRS. P. P. J. VAN CASPEL, *Drachten*

MR. DR. M. B. VAN DER HOEVEN, *Amersfoort*

MEJ. A. E. REVERS, *Amsterdam*

P. J. A. SCHWIEBBE, *Veghel*

DR. B. A. VERMASEREN, *belast met de buitenlandse betrekkingen*;
Willem III laan 36, Breda

CONTRIBUTIE: *f 12.50 per kalenderjaar, het abonnement op 'Kleio' inbegrepen*;
het blad verschijnt 6 x per jaar

LEDENADMINISTRATIE:

*De ledenadministratie berust bij Mej. A. E. Revers, Tintorettostraat 13, Amsterdam-Z.
tel. 020-79 77 78. Aangiften en afschrijvingen aan dit adres (zo mogelijk ook aan
Drs. D. de Boer). Bij aangifte wordt dringend verzocht mee te delen: naam, voorletters,
eventueel titel (en soort doctoraal examen), bevoegdheid, huisadres, telefoon- en netnr.,
adres van school van hoofdbetrekking*

COMMISSIES:

ORGANISATIECOMMISSIE VOOR GESCHIEDENISDIDAKTIEK

Leden: DRS. J. HAAK / DR. P. FONTAINE / P. KLIJNSMA

Secretaresse: MEJ. DRS. E. M. FREYTAG, *Meander 19, Amstelveen*

COMMISSIE POSTACADEMIALE VORMING

Leden: DRS. H. J. NANNEN / DRS. G. VAN ROON / MEJ. DRS. F. H. ABAS

Secretaris: *vacature*

KLEIO

Orgaan van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland (V.G.N.)

Redactie: Leden: DR. P. A. M. GEURTS / DRS. H. J. NANNEN / DR. D. J. ROORDA

Secretaris: DRS. A. C. H. J. VAN NOORT, *Oranjelaan 101, Lisse; tel. 02530-4527*

Abonnement: voor leden gratis; voor niet-leden f 6.— per kalenderjaar, opgave aan

Mej. A. E. Revers, Tintorettostraat 13, Amsterdam-Z., tel. 020-79 77 78

Klachten bezorging Kleio: *Mej. M. J. E. Lombèrt, p/a Van Goor Zonen, postbus 290,
Den Haag of Mej. A. E. Revers, Tintorettostraat 13, Amsterdam-Z.*

KLEIO

*Tijdschrift van de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland
(V.G.N.)*

VIERDE JAARGANG | NUMMER 6 | DECEMBER 1963

Wetenschappelijk

TER INLEIDING

Op de collegeconferentie op de Pietersberg, voorjaar 1963, beloofde Dr. L. de Jong - na zijn magistraal en tevens ontroerend college - een lijst samen te stellen ten behoeve der V.G.N. van geschriften, betrekking hebbende op de tweede wereldoorlog, zowel ten dienste van de docenten als van de leerlingen.

Het bestuur van de V.G.N. heeft nu, in samenwerking met de redactie, het mogelijk gemaakt deze lijst in een afzonderlijk (EXTRA) nummer van Kleio aan de leden der vereniging aan te bieden.

Het behoeft geen betoog, dat we Dr. L. de Jong en zijn staf zeer erkentelijk zijn voor de bereidwilligheid om deze beredeneerde lijst van geschriften, voor allen gemakkelijk bereikbaar, samen te stellen.

De Commissie voor postacademiale vorming

* * *

LITERATUUR OVER DE TWEEDE WERELDOORLOG

Opgesteld ten behoeve van de
Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland (V.G.N.)

Voor Docentenbibliotheken

ALGEMENE WERKEN

FEIS, H. Churchill-Roosevelt-Stalin. The war they waged and the peace they sought. Princeton, Princeton University Press, 1957.

Behandelt de samenwerking en conflicten tussen de grote drie en de belangrijkste inter-geallieerde conferenties.

HARTOG, L.J. En morgen de hele wereld. De Duitse stormloop tegen het Westen in de lente en zomer van 1940. Ingeleid door H. J. Kruls. Amsterdam, Van Holkema & Warendorf, 1960.

Behandelt o.a. de Duitse inval in Nederland en het bombardement op Rotterdam.

HOFER, W. Die Entfesselung des zweiten Weltkrieges; eine Studie über die internationalen Beziehungen im Sommer 1939. Stuttgart, Deutsche Verlagsanstalt, 1954. Herdr. in Deutscher Taschenbücherverlag.

MALVEZZI, P. en G. PIRELLI De vrijheid sterft niet....

Brieven vanterdoodveroordeelden uit het Europees verzet verzameld door - . Amsterdam, Pegasus, 1956.

Bevat o.m. afscheidsbrieven van een tiental Nederlandse verzetsstrijders.

NOLTE, E. Der Faschismus in seiner Epoche. Die Action française - Der italienische Faschismus - Der Nationalsozialismus. München, Piper Verlag, 1963.

Gedetailleerde studie over de historische achtergronden en de politieke ontwikkeling van de ideologieën.

WILMOT, C. De strijd om Europa. Amsterdam, Elsevier, 1952.

Wijdt speciaal aandacht aan de houding van de westelijke Geallieerden t.o.v. Rusland in het laatste jaar van de oorlog.

WILSON, J. J. C. P. Van Warschau tot Hiroshima. 3 dln.

Assen, Van Gorcum en Comp., 1956 - 1957.

dl. 1 De triomfen der agressie dl. 2 In opmars naar de vrijheid
dl. 3 De ondergang van As en Driehoek

Een gedetailleerde militaire geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog.

NEDERLAND

Algemene werken over de bezetting

DAGBOEKFRAGMENTEN 1940 - 1945. 3e dr.

's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1955. Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie. Serie Diversen, nr. 2.

Fragmenten uit dagboeken van ruim honderd Nederlandse mannen en vrouwen van uiteenlopende sociale positie en afkomstig uit een groot aantal steden en dorpen. Chronologisch geordend geven de fragmenten de reacties van een doorsnee der bevolking op oorlog en bezetting.

JONG, L. De bezetting. Een weergave in boekvorm van de uitzendingen der Nederlandse Televisie Stichting over Nederland in de Tweede Wereldoorlog. Amsterdam, Querido, 1961/63.

1. De opkomst van het nationaal-socialisme en de Meidagen van 1940. De eerste maanden in bezet Nederland. Het begin van de Jodenvervolgung. De Februaristaking.
2. Mussert en de Duitsers. Dagelijks leven in bezet Nederland 1940 - 1944. Nederlands-Indië bedreigd. De strijd in Indië.
3. De Jodenvervolgung. Geestelijk verzet. De geheime verbindingen met Londen. Het lange wachten.

MEULENBELT, J. De Duitse tijd. Vijf jaar vaderlandse geschiedenis. 3e dr. Utrecht, Bruna, 1960. Zwarte Beertjes.

ONDERDRUKKING EN VERZET. Nederland in oorlogstijd onder redactie van J. J. van Bolhuis, C. D. J. Brandt, H. M. van Randwijk en B. C. Slotemaker, 4 dln. Amsterdam, Meulenhoff, 1948 - 55.

RÜTER, A. J. C. Rijden en staken. De Nederlandse Spoorwegen in oorlogstijd. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1960.
Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie. Monografieën nr. 8.

SIJES, B. A. De razzia van Rotterdam 10 - 11 november 1944.
's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1951.
Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie. Monografieën nr. 4.

De regering in Londen

POSTHUMUS MEYES, H. C. De Enquêtecommissie is van oordeel...
Samenvatting van het parlementaire onderzoek naar het regeringsbeleid in de oorlogsjaren. Amsterdam, Meulenhoff, 1958

WILHELMINA Eenzaam maar niet alleen. Herdruk
Amsterdam, W. ten Have, 1961.

De herinneringen van Koningin Wilhelmina bevatten ook een beschrijving van haar ervaringen tijdens de oorlogsjaren en haar verblijf in Engeland.

Jodenvervolgung

HERZBERG, A. De kroniek der Jodenvervolgungen.
Amsterdam, Meulenhoff, 1956.

HERZBERG, A. J. Tweestromenland. Dagboek uit Bergen-Belsen. 2e dr.
Amsterdam, Meulenhoff-pocket, 1960.

Militaire operaties

BEZEMER, K.W.L. Zij vochten op de zeven zeeën. Verrichtingen en avonturen der Koninklijke Marine in de Tweede Wereldoorlog.
2e dr. Utrecht, W. de Haan, 1959.

BRONGERS, E. H. De oorlog in mei '40.
Utrecht, Het Spectrum, 1963, Prisma-reeks.

COUVÉE, D. H. De meidagen van 1940. 2e dr.
Den Haag, Uitgeverij Daamen, 1960. Ooievaar-pocket.

Met citaten uit Nederlandse en Duitse dag- en weekbladen wordt een overzicht gegeven van de Duitse inval en de eerste weken der bezetting.

KONING, B. Bevrijding van Nederland 1944 - 1945.
Nijkerk, Callenbach, 1960.

De militaire operaties in Zuid- en Oost-Nederland.

Verzet

BOUMAN, P. J. De April-Mei-stakingen van 1943.
's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1950. Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie. Monografieën nr. 2.
Bevat o.m. 60 Duitse documenten.

SANDERS, P. Het Nationaal Steun Fonds. Bijdrage tot de geschiedenis van de financiering van het verzet. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1960. Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie. Monografieën nr. 9.

SEIJES, B. A. De Februaristaking, 25 - 26 februari 1941.
's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1954. Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie. Monografieën nr. 5. Herdruk.
Amsterdam, Meulenhoff-pocket, 1961.

WINKEL, L. E. De ondergrondse pers 1940 - 1945.
's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1954. Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie. Monografieën nr. 6.

De vervaardiging en verspreiding, geïllustreerd aan de geschiedenis van ruim 1100 ondergrondse bladen.

WOORD, HET, ALS WAPEN. Keur uit de Nederlandse ondergrondse pers 1940 - 1945. 's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1952. Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie. Serie Diversen nr. 1.

Bevat een inleiding over de betekenis van de ondergrondse pers in de geestelijke en politieke strijd.

Biografieën en memoires

AUKES, H. W. F. Kardinaal de Jong. Utrecht, Het Spectrum, 1956.

Biografie van de aartsbisschop van Utrecht, die een leidende rol speelde in het verzet der katholieke kerk.

Het leven van Titus BRANDSMA. 2e dr. Utrecht, Het Spectrum, 1961.

Over het verzet van Brandsma tegen de gelijkschakeling van de pers, en zijn verblijf en dood in Dachau.

DREES, W. Van mei tot mei. Persoonlijke herinneringen aan bezetting en verzet. Assen, Van Gorcum & Comp., 1958.

Bevat bijzonderheden over de illegale contacten van Drees en zijn werk als lid van het College van Vertrouwensmannen der Nederlandse regering.

HIRSCHFELD, H. M. Herinneringen uit de bezettingstijd.

Amsterdam, Elsevier, 1960.

Hirschfeld beschrijft zijn contacten met Duitse autoriteiten op het gebied van de voedselvoorziening en de economische politiek in zijn functie van secretaris-generaal van Economische Zaken.

INDONESIË

NEDERLANDSCH-INDIË ONDER JAPANSE BEZETTING.

Gegevens en documenten over de jaren 1942-1945 samengesteld onder leiding van I. J. Brugmans, door H. J. de Graaf, A. H. Joustra en A. G. Vromans. 2e dr. Franeker, T. Wever, 1961.

VONK, C. en W. KAN. Honderd dagen uit en thuis.

Utrecht, A. W. Bruna, 1963, Zwarte Beertjes.

Ervaringen van Corry Vonk en Wim Kan tijdens de Japanse inval in Indonesië en hun daaropvolgende gevangenschap.

DUISSLAND

Weimar-republiek

EYCK, E. Geschichte der Weimarer Republik. 2e Bde.

Erlenbach-Zürich, Eugen Rentsch Verlag, 1954/56.

Derde Rijk - algemene werken

BUCHHEIM, H. Das Dritte Reich. Grundlagen und politische Entwicklung.

München, Kösel-Verlag, 1958.

HOFER, W. Der Nationalsozialismus. Dokumente 1933 - 1945.
Hamburg, Fischer Bücherei, 1957.

SHIRER, W. The rise and fall of the Third Reich. A history of Nazi-Germany. London, Secker and Warburg, 1960.

Biografieën

BULLOCK, A. Hitler; a study in tyranny. London, Odhams Press, 1952.
Herdr. in Penguin Books, 1962.

HEIBER, Helmut. Adolf Hitler. Eine Biographie.
Berlin, Colloquium Verlag, 1960.

HOESS, R. Kommandant in Auschwitz. Eingeleitet und kommentiert von
M. Broszat. Stuttgart, Deutsche Verlagsanstalt, 1958.

TREVOR-ROPER, H. R. The last days of Hitler. 3rd. ed.
London, Macmillan, 1958.

Verzetsbeweging

GERMANS AGAINST HITLER. July 20, 1944. 3rd.ed. compiled and supplemented by E. Zimmermann and H. A. Jacobson.
Bonn, Berto-Verlag, 1961.

De voorgeschiedenis en het verloop van de aanslag op Hitler met veel biografische bijzonderheden en portretten van Duitse verzetsfiguren.

SCHLABRENDORFF, F. VON Offiziere gegen Hitler. Herdruk.
Frankfurt/M, Fischer-Bücherei, 1959.

FRANKRIJK

AMOUROUX, H. La vie des Français sous l'occupation.
Paris, Arthème Fayard, 1961.

ARON, R. Histoire de Vichy, 1940 - 1944. Paris, Arthème Fayard, 1954.

ARON, R. Histoire de la libération de la France.
Paris, Arthème Fayard, 1959.

GAULLE, Ch. DE Mémoires de guerre. Tomes I-III.
Paris, Plon, 1954/59.

GROOT-BRITTANNIË

CHURCHILL, W. S. The Second World War. 6 vols.
London, Cassell, 1948/54.

FLEMING, P. Invasion 1940. An account of the German preparations and the British counter-measures.
London, Rupert Hart-Davis, 1957.

ITALIË

BATTAGLIA, R. The story of the Italian Resistance.
London, Odhams Press, 1957.

FERMI, L. Mussolini. Chicago, Chicago University Press, 1961.

JAPAN

FEIS, H. Japan subdued. The Atomic Bomb and the End of the War in the Pacific. Princeton N.J., Princeton University Press, 1961.

BUTOW, R. J. C. Tojo and the coming of the war.
Princeton N.J., Princeton University Press, 1961.

OOSTENRIJK

BROOK-SHEPHERD, G. Anschluss. The rape of Austria.
London, Macmillan, 1963.

POLEN

KRANNHALS, H. VON Der Warschauer Aufstand 1944.
Frankfurt/M, Bernard & Graefe, 1962.

SOVJET UNIE

DALLIN, A. German Rule in Russia 1941-1945. A study of occupation policies. London, Macmillan, 1957.

DEUTSCHER, I. Stalin. A political biography.
London, 1949. Herdr. als pocket-book, 1962.

VERENIGDE STATEN

FEIS, H. The Road to Pearl Harbor. The coming of the war between the United States and Japan.
Princeton N.J., Princeton University Press, 1950.

MAC GREGOR BURNS, J. Roosevelt; the Lion and the Fox.
New York, Harcourt, Brace & Cy., 1956.

Voor Leerlingenbibliotheken

DE TWEEDE WERELDOORLOG

CHURCHILL, W. S. Memoires over de Tweede Wereldoorlog. 12 dln.
Amsterdam, Elsevier Pockets, 1963.

HARTOG, L. J. En morgen de hele wereld. De Duitse stormloop tegen het Westen in de lente en zomer van 1940. Ingeleid door H. J. Kruls.
Amsterdam, Van Holkema en Warendorf, 1960.

Behandelt o.a. de Duitse inval in Nederland en het bombardement op Rotterdam.

BEZET EUROPA - VERZET

MALVEZZI, P. en G. PIRELLI De vrijheid sterft niet....

Brieven van terdoodveroordeelden uit het Europees verzet verzameld door - . Amsterdam, Pegasus, 1956.

Bevat o.m. afscheidsbrieven van een tiental Nederlandse verzetsstrijders.

DUITSLAND - NATIONAAL-SOCIALISME

BULLOCK, A. Hitler. Leven van een tiran.
Amsterdam, Elsevier-pocket, 1959.

FRAENKEL, H. en R. MANVELL. Doktor Goebbels. Het leven en de dood van een verderfelijk genie.
Amsterdam, H. J. Paris, 1960.

Biografie van de Duitse minister van propaganda.

HOFER, W. Der Nationalsozialismus. Dokumente 1933 - 1945.
Frankfurt/M, Fischer-Bücherei, 1957.

SCHLABRENDORFF, F. VON Officiëren tegen Hitler.
Baarn, Het Wereldvenster, 1960, Antilope Reeks.

Beschrijving van het verzet van groepen officieren en de mislukte pogingen om Hitler door een aanslag uit te schakelen.

TREVOR-ROPER, H. R. De laatste dagen van Hitler.
's-Gravenhage, Uitgeverij Daamen, 1947. Herdrukt als pocketuitgave ± 1960.

NEDERLAND IN DE TWEEDE WERELDOORLOG

Algemeen

BEZEMER, K. W. L. Zij vochten op de zeven zeeën. Verrichtingen en avonturen der Koninklijke Marine in de Tweede Wereldoorlog. 2e dr. Utrecht, W. de Haan, 1959.

COUVÉE, D. H. De meidagen van 1940. 2e dr.
Den Haag, Uitgeverij Daamen, 1960. Ooievaar-pocket.

Met citaten uit Nederlandse en Duitse dag- en weekbladen wordt een overzicht gegeven van de Duitse inval en de eerste weken der bezetting.

DAGBOEKFRAGMENTEN 1940 - 1945. 3e dr.
's-Gravenhage, Martinus Nijhoff, 1955. Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie. Serie Diversen, nr. 2.

Dagboeknotities van ruim honderd Nederlandse mannen en vrouwen van uiteenlopende sociale positie en afkomstig uit een groot aantal steden en dorpen. Chronologisch geordend geven de fragmenten de reacties van een doorsnee der bevolking op oorlog en bezetting.

DEN VADERLAND GETROUWE. Een boek over oorlog en verzet, samengesteld door M. Smedts en geschreven door mensen die beleefd hebben wat ze schreven. Amsterdam, Arbeiderspers, 1962.

JONG, L. DE De bezetting. Een weergave in boekvorm van de uitzendingen der Nederlandse Televisie Stichting over Nederland in de Tweede Wereldoorlog. Amsterdam, Querido, 1961/63.

1. De opkomst van het nationaal-socialisme en de Meidagen van 1940. De eerste maanden in bezet Nederland. Het begin van de Jodenvervolging. De Februaristaking.
2. Mussert en de Duitsers. Dagelijks leven in bezet Nederland 1940 - 1944. Nederlands-Indië bedreigd. De strijd in Indië.
3. De Jodenvervolging. Geestelijk verzet. De geheime verbindingen met Londen. Het lange wachten.

KONING, B. Bevrijding van Nederland 1944 - 1945.
Nijkerk, Callenbach, 1960.

De militaire operaties in Zuid- en Oost-Nederland.

WILHELMINA. Eenzaam maar niet alleen. Herdruk.
Amsterdam, W. ten Have, 1961.

De herinneringen van Koningin Wilhelmina bevatten ook een beschrijving van haar ervaringen tijdens de oorlogsjaren en haar verblijf in Engeland.

MEULENBELT, J. De Duitse tijd. Vijf jaar vaderlandse geschiedenis. 3e dr. Utrecht, Bruna, 1960. Zwarte Beertjes.

VRIES, L. DE, A. H. PAAPE en H. DE VRIES De jaren '40 - '45. Een documentaire over bezet Nederland samengesteld uit de collecties van het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie. 2e dr. Amsterdam, De Bezige Bij, 1963.

Een verzameling documenten omvattende foto's, reproducties van propaganda-materiaal van Duitse en Nederlandse nazi's, ondergrondse uitgaven en persberichten.

Jodenvervolging

BLITS, M. Auschwitz 13917. Hoe ik de Duitse concentratiekampen overleefde. Amsterdam, Elsevier, 1961.

FRANK, A. Het achterhuis. Dagboekbrieven 12 juni 1942 - 1 augustus 1944. Amsterdam, Uitgeverij Contact, herdr. 1960.

PRESSER, J. Antwoord aan het kwaad. Getuigenissen 1939 - 1945. Samengesteld door -. Amsterdam, Meulenhoff, 1961.

SCHOENBERNER, G. De gele ster. De Jodenvervolging in Europa van 1933 tot 1945. Amsterdam, De Bezige Bij, 1961.

Fotoboek met inleidende tekst en enkele documenten.

Verzet

HELDER, J. Pieter Dourlein. Amsterdam, De Bezige Bij, 1951.

Lotgevallen van een Nederlands geheim agent, zijn arrestatie door de Duitsers, zijn ontsnapping en hoe hij Engeland wist te bereiken.

HENDRIKSE, D. De dag waarop mijn vader hilde. Haarlem, De Spaarnestad, 1960.

Korte biografieën van vijftien mannelijke en vrouwelijke verzetsstrijders.

SIJES, B. A. De Februaristaking 25-26 februari 1941. Amsterdam, Meulenhoff-pocket, 1961.

VLIS, J. A. VAN DER Tragedie op Texel. Een ooggetuigeverslag van de opstand der Georgiërs in april 1945. Met een voorwoord van C. L. Ebeling. Amsterdam, H. J. W. Becht, 1956.

Over de Georgische krijgsgevangenen en de hulp die zij bij hun opstand van Nederlanders ontvingen.

VRIES, A. DE De illegale werker.

Kampen, Uitg. Mij. Kok, 1962. Pocket-reeks.

Schetsen van verschillende aspecten van het verzetswerk.

INDONESIË

VONK, C. en W. KAN Honderd dagen uit en thuis.

Utrecht, A. W. Bruna, 1963, Zwarte Beertjes.

Ervaringen van Corry Vonk en Wim Kan tijdens de Japanse inval in Indonesië en hun daaropvolgende gevangenschap.

RIJKSINSTITUUT VOOR OORLOGSDOCUMENTATIE

Rijksinstituut voor de documentatie en de geschiedschrijving van Nederland in oorlogstijd. Oktober 1963.

* * *

Didactica

INLEIDING OP HET GESCHIEDENISONDERWIJS

Een methode die bij de docenten van het V.H.M.O. niet zo gauw de aandacht zal trekken is die van de heren K. J. Heeren en Mr. J. F. Scheers voor de Technische scholen, een uitgave van N.V. v/h A. Kemperman te Haarlem. Door de heel andere omstandigheden is de methode niet voor het V.H.M.O. geschikt, maar de manier waarop de leerstof wordt behandeld voor nog jonge leerlingen verdient onze aandacht.

Immers, terwijl wij gewend zijn dat onze leerboeken na een kort overzicht van de prehistorie overgaan tot de bespreking van Mesopotamië, Egypte, enz. beginnen de schrijvers met enkele lessen die de ontwikkeling van de samenleving schetsen van het begin tot nu toe.

Zo wordt verteld hoe het primitieve bestaan is uitgegroeid tot het gecompliceerde van heden; hoe uit de stammenorganisaties allerlei regeringsvormen zijn ontstaan. De technische ontwikkeling wordt besproken onder het opschrift: Van spier tot spoetnik; het samenwonen onder: Van gehucht tot stad. Bij de behandeling van het schrift gaat het zowel over het oudste beeldschrift als over de krant en zelfs de universiteitsbibliotheek. Van kano tot scheepswerf is de titel van de les over scheepvaart.

Goedgekozen foto's en tekeningen bieden steun aan de behandelde onderwerpen, die alle nadruk leggen op de ontwikkeling. De boeken waaraan wij bij het V.H.M.O. gewend zijn geven deze ontwikkeling ook wel, maar door de vele maanden, soms jaren, die bij de uitvoeriger behandeling noodzakelijk

zijn, kan het element van alle nadruk op de ontwikkeling niet zo goed tot zijn recht komen.

Als inleiding op de leerstof in de eerste klas zou misschien ook voor de boeken van het V.H.M.O. een soortgelijke behandeling eens overwogen kunnen worden.

De behoefte aan een inleiding wordt in ieder geval door meerdere collega's gevoeld, zoals destijds al gebleken is uit het heel aardige boekje van Dr. W. A. 't Hart - Op avontuur in de tijd. Het is niet de bedoeling van deze methode alle lessen te noemen. Op de keuze kan kritiek geoefend worden, evenals op de inhoud van sommige lessen. Maar het aantrekkelijke van deze methode is dat de leerlingen in de weinige tijd die op de Technische scholen beschikbaar is een aardige kijk krijgen op allerlei historische ontwikkelingen. Daarom noem ik nog enkele onderwerpen: De post vroeger en nu; Van slaaf tot vrij mens; De geschiedenis van onze grenzen; Het water als vijand en vriend, waarbij heel eenvoudig wat economische geschiedenis wordt gegeven. Het bouwen krijgt niet alleen aandacht als uiting van kunst. Het opruimen van krotten wordt, belicht met foto's, bekeken vanuit het sociale waarde-element.

Hoewel deze methode dus geen doorlopende behandeling van de geschiedenis biedt, en ook niet kan bieden, lijkt het me voor het Technisch onderwijs de beste weg om op een aantrekkelijke manier de leerlingen zoveel inzicht bij te brengen dat ze er na hun schooljaren wat aan hebben, juist omdat, zoals de schrijvers in hun voorwoord ook met nadruk zeggen, bewust van memoriseren is afgezien. En iedere geschiedenisdocent zal wel uit ervaring weten hoe graag vele leerlingen „zich veilig willen stellen” door de les maar uit het hoofd te leren.

Het kiezen van het werkelijk waardevolle uit de politieke, economische, sociale en culturele geschiedenis zal wel altijd blijven leiden tot verschillen - zelfs het noemen van deze volgorde is al kritiek! De heren K. J. Heeren en J. F. Scheers hebben bewust de culturele geschiedenis centraal geplaatst en door het beperkte aantal lesuren de rest drastisch besnoeid.

Voor het V. H. M. O. geldt dit laatste gelukkig niet, maar het belang van onze leerlingen vraagt van ons wel voortdurende bezinning op het kiezen van verantwoorde leerstof.

W. D. Lafeber, Vlaardingen

* * *

MODERNE VORMEN VAN MUSEUMBEZOEK

Sedert enige tijd ontvangt de voorlichtingsafdeling van het Gemeentemuseum te Arnhem onze schoolklassen op een geheel nieuwe wijze in de afdeling Prehistorie van dit museum.

De heer G. J. van der Hoek, sociaal pedagoog, die de nieuwe opzet heeft ontworpen, wil hiermee de jeugdige bezoekers op verschillende wijzen benaderen. In een bioscoopzaaltje worden om te beginnen een aantal filmbeeldjes geprojecteerd van prehistorische vondsten en reconstructies van het leven van de voorhistorische mens. De lichtbeelden worden begeleid door een geluidsbandje met eenvoudige toelichtingen.

Vervolgens brengt men de klassen naar de prehistorische afdeling van het museum, waar aan elke leerling een losbladig boekje wordt uitgereikt van 9 bladzijden, benevens een groot vel papier met tientallen reproducties van voorwerpen uit de vitrines, zoals speerpunten, bijlen en urnen. De rangschikking van deze voorwerpen op de foto's is niet willekeurig, maar ook niet al te doorzichtig.

Elk van de 9 uitgereikte blaadjes heeft een rechterhelft met vragen, opdrachten en aanwijzingen en een linkerhelft waarop de leerling de vragen kan beantwoorden en de opdrachten kan uitvoeren. Daarbij ontstaat dan automatisch een eenvoudige doorlopende tekst. Bij deze tekst moeten dan de passende illustraties worden gezocht, waartoe het nodig is, achtereenvolgens alle vitrines te raadplegen en min of meer nauwkeurig te bestuderen. Op het uitgereikte vel met reproducties komen nl. in het geheel geen bijschriften of aanwijzingen voor; deze vindt de leerling alleen in de vitrines. Voor het inplakken van de plaatjes verschaft het museum de nodige hulpmiddelen, zoals tafeltjes, scharen en lijm.

De vragen en opdrachten zijn zeer gevarieerd en verwijzen deels naar de vitrines, deels naar de tevoren vertoonde filmbeeldjes. Zo wordt o.m. gevraagd, afmetingen en vormen van voorwerpen uit de verschillende steentijden te vergelijken en uit de daarbij gedane waarnemingen eenvoudige conclusies te trekken. Voorts wordt gevraagd naar het doel van verschillende voorwerpen, naar de wijze waarop zij zijn vervaardigd en naar eventuele versieringen (bijv. op urnen).

Als tenslotte de rechterhelften met de vragen en opdrachten van de blaadjes zijn afgeknipt, is een aardig geïllustreerd en gedeeltelijk door de leerling zelf geschreven boekje ontstaan. Dit boekje, waarin de voornaamste wetenswaardigheden omtrent de prehistorie in Nederland zijn opgenomen, mag de leerling, voldaan over een zeer geanimeerd lesuur, mee naar school en naar huis nemen.

De heer Van der Hoek werkt momenteel aan een uitbreiding van deze opzet tot de middeleeuwse afdeling van het Arnhemse museum, maar, zoals te begrijpen valt, gaat in deze voorbereiding zeer veel tijd zitten. Niettemin zien wij met belangstelling uit naar het resultaat.

Dr. F. Drost

* * *

ENIGE OPMERKINGEN NAAR AANLEIDING VAN EEN FILM-LES

Wij hebben het genoeg gehad met de leerlingen van onze school (5-j. h.b.s.) een bezoek te brengen aan de film „Wederzijds”.

Als leraren geschiedenis hebben wij dit gezien als enige extra-uren en we hebben dan ook gretig de gelegenheid aangegrepen om, vooral in de hogere klassen aan te knopen bij hetgeen de leerlingen gezien hebben.

Uit de reacties van de leerlingen hebben we het idee gekregen dat een dergelijke film als inleiding tot een uitvoerige bespreking zeer gewaardeerd wordt. In sommige klassen werd de film vooraf toegelicht en in enige andere klassen kwam de toelichting van de leraar achteraf. In beide gevallen is het duidelijk geworden dat het zinvol zou zijn om deze film enige malen te vertonen, afgewisseld met toelichting en konfrontatie van het gebruikte leerboek.

Het is ons opgevallen dat bepaalde leerlingen naar aanleiding van de film de tekst van hun leerboek zeer nauwkeurig hebben doorgenomen omdat hun belangstelling was gewekt.

We hebben een verslag laten maken over de film en het bleek dat de film vele vragen deed opkomen en soms ook aanleiding gaf tot een scheve voorstelling. In hoeverre in dit geval de film hieraan debet was, laten we hier nu in het midden.

Het is eigenlijk een treurige zaak dat, waar vele (alle?) middelbare scholen over een kostbaar projectie-apparaat beschikken, er voor het vak geschiedenis zo weinig goede films beschikbaar zijn, die kunnen dienen als leermiddel. Hoewel de film „Wederzijds” niet bedoeld is als een onderwijsfilm, zou deze toch heel goed hiervoor kunnen gaan dienst doen.

Behalve het ontbreken van instructieve films speelt bij het inschakelen van de film bij ons onderwijs ook het probleem van de tijd een belangrijke rol. Wanneer moet een film gedraaid worden en is het economisch verantwoord om dit voor kleine groepen als een klas te doen?

Een leraar die het medium film toepast zal zelf een lijst opmaken van het beschikbare materiaal en hij komt dan terecht bij Ambassades en Voorlichtingsdiensten. Zelf hebben we in de loop der jaren een lijst samengesteld, maar het genre van deze films is, behoudens een enkele uitzondering niet altijd even geschikt.

Zou het niet mogelijk zijn dat er uit de grote voorraden filmjournaals, speciale onderwijs-instructiefilms worden samengesteld, zodat men niet, als bij sommige journaals die men kan huren het geval is, rijp en groen krijgt voorgeschoteld?

Wordt het niet tijd dat men ten bate van het geschiedenisonderwijs eens enige ordening gaat aanbrengen, in de bron - filmjournaal?

Ligt hier niet een terrein dat nog geheel braak ligt of zijn we zo slecht ingelicht dat we niet weten van de activiteiten op dit terrein?

Is het eigenlijk niet vreemd dat we zo weinig gebruik maken van het moderne

hulpmiddel - de film? Met dit hulpmiddel kunnen we in één uur enige honderden leerlingen tegelijkertijd bereiken en is dit niet een enorm voordeel?

Zou het niet overwogen kunnen worden om eens in de week of eens per maand een filmuur in te lassen voor groepen van klassen waarin om beurten bepaalde vakken aan hun trekken komen?

Wat een tijdsbesparing zou zo'n „verloren” uur geven! Maar we missen het materiaal en misschien ook de moed om wijziging aan te brengen in onze beproefde methoden.

Een gehele serie vragen waarop misschien een antwoord mogelijk is, hebben we nu de revue laten passeren. Het waren vragen die bij ons opkwamen toen we door „Wederzijds” in ons eigen vak werden bekonkurreerd. Het gevoel bekroop ons dat we eigenlijk een beetje achtergebleven zijn, dat we in de moderne maatschappij bij ons geschiedenisonderwijs niet de meest effectieve methoden toepassen.

Of is het zo dat deze vragen overbodig zijn, omdat we de fase „film” gaan overslaan en direkt overgaan in het televisie-tijdperk?

Welk een enorme mogelijkheden worden ons hier geboden om tegelijkertijd met een bepaald programma duizenden leerlingen te bereiken.

Hoeveel programma's heeft de televisie nu reeds gegeven, die zo gebruikt zouden kunnen worden als lesmateriaal, niet om de leraar te vervangen maar om hem te helpen.

We denken aan de programma's over de Bezetting en vele andere documentaires. De schooltelevisie zal het misschien mogelijk maken om de film een zinvolle plaats te geven in het onderwijs.

We wachten in spanning wat er straks op de beeldbuis zal verschijnen ter verduidelijking van onze lessen. Men zegt dat er hard aan gewerkt wordt.

Wij hebben de indruk dat het verschijnsel film bij het geschiedenisonderwijs aan de middelbare school niet zijn kansen gekregen heeft, waardoor vele kansen gemist werden.

Maar hoe staan de leraren tegenover het nieuwe medium televisie, waarbij niet verduisterd behoeft te worden. Deze verduistering was bij de film altijd zo'n probleem, want je kon dan „niets laten opschrijven”.

Zullen we het aanpassingsvermogen bezitten om dit onderwijsmiddel te integreren in ons onderwijs of verbeelden we ons dat we deze „verbeelding” niet nodig hebben?

J. Beetsma

* * *

TER INLEIDING

De redactie is van mening, dat voor vele beginnende leraren waardevolle aanwijzingen in onderstaand artikel te vinden zijn. Al zullen velen het zo niet doen, het artikel biedt vele punten van overweging en opent mogelijkheden voor gevarieerde toepassing.

ERVARINGEN BIJ HET STICHTEN VAN EN HET WERKEN MET EEN GESCHIEDENISBIBLIOTHEEK VOOR DE LEERLINGEN

Hoewel ook in Kleio wel boeken besproken worden die geschikt genoemd worden voor de klasse- of schoolbibliotheek komt het mij voor dat slechts weinig geschiedenisleraren een bibliotheek stichten uitsluitend voor het vak geschiedenis t.b.v. de leerlingen.

Het volgende stukje wil U iets vertellen over de ervaringen die bij het stichten van en het werken met een geschiedenisbibliotheek voor de leerlingen (verder aangeduid met G.B.) zijn opgedaan aan de Chr. Ulo te Vlissingen.

Hoewel hier dus sprake is van Ulo-onderwijs, kunnen leraren bij het M.O. uit het volgende misschien toch wel iets gebruiken, aangepast aan eigen onderwijs, intelligentie der leerlingen etc.

De G.B. werd gesticht in februari 1962 en ik kreeg daarbij veel hulp van het hoofd der school.

Vanaf het begin heb ik de G.B. gezien als een belangrijke aanvulling op mijn lessen.

De eerste problemen die zich voordeden waren: Wat voor soort boeken? Welke boeken? Hoe moet de verdeling naar leeftijden zijn?

Daar het mijn bedoeling was dat de leerlingen zich een beeld zouden vormen van het leven in vroeger tijden, waarvoor de G.B. goede diensten zou kunnen bewijzen, moesten er boeken komen met een voor de leerlingen aantrekkelijk (spannend) verhaal; voor de echte liefhebbers, waarvan er in elke klas wel een paar te vinden zijn, moesten er boeken komen die iets dieper graven en voor de klassen 3 en 4 moesten naast ontspannings-boeken ook meer populair-wetenschappelijke werken beschikbaar zijn.

Zo'n opgave in concreto uitwerken is niet gemakkelijk. Veel hulp verschaft hierbij een actieve boekhandelaar die mij voorzag van folders, gidsen en prospectussen, die soms eerst bij de uitgevers aangevraagd moesten worden. Verder had ik veel hulp van „De Kleine Vuurtoren”, het „Handboekje voor leraren in geschiedenis” van Dr. R. Reinsma en natuurlijk van recensies in kranten en periodieken (o.a. Kleio).

Indien de boeken mij aanstonden kwamen ze op een groslijst. Hieruit moest een keus gemaakt worden omdat de financiële middelen van de school niet onuitputtelijk waren en omdat er een verantwoorde verdeling van het aantal boeken moest komen naar de leeftijd der leerlingen en naar de tijdperken,

met nadruk op de laatste 100 jaar, omdat dit tijdperk m.i.voor de leerlingen het belangrijkste is, de leerlingen het meest aanspreekt en bovendien examen-tijdperk is.

Niet alle boeken werden zelf doorgelezen. Dit gebeurde alleen met twijfelgevallen. De meesten werden beoordeeld met behulp van voor- en/of achterflap + recensies.

Het bleek dat bepaalde series veel boeken leverden voor de G.B., n.l. de series Oud Goud, Gulden Sporen, Zilver, Bever, Klimop en Avontuurlijke Reizen. Verder deeltjes uit de pocket-reeksen: Helm, Kern, Helden, Witte Raven-Junior, Prisma-Juniores, Boeing. Uit deze series kon een groot deel van de benodigde boeken voor de klassen 1 en 2 betrokken worden. Voor de klassen 3 en 4 werden boeken gekozen uit de series Klimop, Boeket, Zwarte Beer, Geschiedenis en Cultuur voor Jonge Mensen, Geschiedenis voor de Jeugd, Maraboe en Ooievaar.

Voor een deel kon ook afgegaan worden op de namen der schrijvers, b.v. K. Norel, J. de Rek, M. Bruyn-Ouwehand, C. Wilkeshuis, P. de Zeeuw.

Veel zorg gaven de boeken, die iets dieper moesten gaan en toch geschikt voor de leerlingen. De keuze die tenslotte gedaan werd, werd mede bepaald door het feit dat de tijd van 1853-heden examentijdperk was. Enkele titels die gekozen werden: Luther van Prof. Kooiman, Zout in hun bloed van F. Vere, De Tyrannie verdrijven van Norel en Ter Laak Poot, De langste dag van Ryan, Eenzaam maar niet alleen, en de boeken uit de reeks Geschiedenis en Cultuur voor Jonge Mensen.

Voor de echte liefhebbers werden aangeschaft: Sesam Wereldgeschiedenis, En morgen de hele wereld, Hel en Hemel van Dachau, Hitler (van Bullock), Officieren tegen Hitler, Opmars naar de Galg, Pas Gisteren, Pioniers van het Nieuwe Azië, De Geschiedenis van Engeland (van Maurois), Nederlanders over Zeeën, Rusland en Israël uit de Parool/Life Landenserie, etc.

Verder kwamen er voor elk tijdperk een aantal plaatwerken, o.a. Landen van de Bijbel, De Tweede Wereldoorlog, De jaren '40 - '45.

Ook aan de regionale en plaatselijke geschiedenis werd aandacht besteed en enkele boeken hierover aangeschaft.

Een bijzondere reeks in de G.B. vormden de fotoplakboeken, die door mij zelf werden samengesteld over bepaalde onderwerpen of tijdperken met zoveel mogelijk originele documenten. Zo werden er samengesteld over de Eerste en Tweede Wereldoorlog, de inflatie in Duitsland 1923, Vlissingen 1940 - '45. Nemen we de laatste als voorbeeld. Hierin kwamen foto's van Vlissingen vóór 1940, foto's van bombardementen, het leven van de bewoners tijdens deze jaren met bonkaarten, persoonsbewijzen, illegale bladen, uitgeworpen bladen, bekendmakingen en waarschuwingen van de overheid en de geallieerden (alles originele exemplaren), foto's over de inundatie van 1944, de bevrijding in 1944 en de droogmaking van Walcheren.

Op welke manier werd het materiaal hiervoor verkregen? Van verzamelaars kreeg ik een en ander los, soms tegen vergoeding. Voor het verkrijgen van foto's werd contact opgenomen met het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumen-

tatie (weinig succes) en met het Imperial War Museum, Lambeth Road, London (met veel succes). De laatste instelling zond een lijst van foto's die over het opgegeven onderwerp Vlissingen 1940 - '45 te leveren waren (in elk gewenst formaat).

Een tweede bijzondere reeks uit de G.B. bestond uit een groot aantal A.O. boekjes, die door de leerlingen geraadpleegd konden worden.

Hoe ging deze bibliotheek nu werken? Door gebrek aan enige ervaring moest zelf alles uitgedacht en ontwikkeld worden, waarbij natuurlijk fouten gemaakt werden.

Alle boeken moesten gekaft worden. Om echter het „schoolse” zo veel mogelijk te vermijden en om de hele G.B. er aardiger en frisser te doen uitzien werd besloten plastic als kaftmateriaal te gebruiken. Verschillende soorten werden gebruikt, maar in de praktijk beviel het best gewoon, doorzichtig plastic van een stevige kwaliteit.

Zelfklevend plastic, zoals Filmolux en Boeklon, bleek in de praktijk te snel ernstige slijtage te gaan vertonen op randen en hoeken.

Elk boek kreeg een nummer (onder het plastic), uitgezonderd de fotoplakboeken, die een letter toebedeeld kregen. Voor in elk boek werd een papier geplakt waarop de datum werd gestempeld, want het leesgeld zou 1 cent per boek per dag bedragen. De leerling die uit slordigheid of gemakzucht een boek lange tijd thuis houdt, bezorgt zich zelf op deze manier een strop. Dit systeem bleek uitstekend te werken. Slechts een enkele keer moest een leerling een tamelijk fors bedrag ($\pm$ f 1,50) betalen. Soms bleef een boek lang weg omdat vader of moeder het ook wilde lezen.

Wegens huisvestingsmoeilijkheden (de school gebruikt 3 verschillende gebouwen) kreeg elke leerling die aan de G.B. wilde meedoen een catalogus + bestellijstje waarop naam, klas en nummers van gewenste boeken werden ingevuld. Daar slechts 1 maal per week uitlening plaats had, kon men, indien gewenst, meerdere boeken tegelijk krijgen, maar dan moesten er ook meer bestellijstjes worden ingeleverd, elk met een aantal nummers. Op het bestellijstje werd een nummer doorgehaald, het boek afgestempeld en het lijstje erin gelegd, zodanig dat naam en klas eruit staken. Op een kaartregister met voor elke leerling een kaart werd het nummer van het uitgeleende boek genoteerd.

Meestal werden de boeken op vrijdag of zaterdag uitgeleend i.v.m. het weekend. Inleveren van boek + bestellijst kon iedere dag voor of na schooltijd gebeuren.

Uit het grote aantal boeken dat op maandag en dinsdag werd ingeleverd bleek dat veel leerlingen het weekend voor een deel en soms voor een groot deel lezend doorbrachten.

Het leesgeld werd gebruikt voor de aanschaf van nieuwe boeken en andere behoeften en voor reparaties.

Wat waren de ervaringen? Voor een deel verrassend! Het meest treffende was het enthousiasme bij veel leerlingen. Met enige schroom aan deze onderneming begonnen, bleek deze G.B. zeer goed aan te slaan, ondanks het

bestaan van 2 algemene bibliotheken, n.l. één voor de laagste en één voor de hoogste klassen.

Het aantal deelnemende leerlingen bedroeg aan het begin van het schooljaar 67%, oplopend tot 73% en na Pasen afzakkend tot 61% van de totale schoolbevolking. Direct na de Pinkstervakantie werd de bibliotheek gesloten tot september.

Daar het deelnemen aan de G.B. geheel op basis van vrijwilligheid geschiedde, was ik zeer tevreden over deze percentages. Het aandeel van de jongens was groter dan dat van de meisjes. Speciaal voor meisjes werden boeken aangeschaft over Fl. Nightingale, Harriet Tubman, Marie Curie, Jeanne d'Arc, etc. Opvallend was dat leerlingen uit Christelijke gezinnen meer bleken te lezen dan uit niet-Christelijke, terwijl ook nog verschil viel te constateren tussen leerlingen uit orthodoxe en niet-orthodoxe milieus.

Op verzoek van de leerlingen werd de mogelijkheid gegeven ook boeken voor de vakanties te lenen. Van deze mogelijkheid werd een zeer ruim gebruik gemaakt.

Het werken met bestellijstjes, een min of meer uit de nood geboren idee, bleek een bepaald voordeel te hebben. Bepaalde nummers kwamen op deze lijstjes n.l. zeer veel voor. Daarom werd besloten van een aantal veel gevraagde boeken exemplaren bij te kopen. Dit was het geval met o.a. Quo Vadis, Ben Hur, Jeanne d'Arc, Met Hannibal over de Alpen, Hollandse jongens in de Franse tijd, Hollandse jongens in de Duitse tijd, Dagboek van Anne Frank.

Van de boeken De Overval, Vervolging en Verraad, De Bezetting, Tegenwind zijn nu reeds 5 exemplaren in circulatie.

De letterserie bleek een groot succes. Soms circuleerde zo'n boek in de halve familie en enkele keren boden leerlingen of hun ouders documenten (o.a. een vervalst Ausweis) of ander materiaal aan om in deze plakboeken te gebruiken. Het zal U ongetwijfeld opgevallen zijn dat zich onder de genoemde reeksen, series en losse boeken een groot aantal pockets bevindt. Zijn pockets bruikbaar in een bibliotheek? Men kan ze inderdaad goed gebruiken, mits men ze van te voren versterkt. Behalve kaften in plastic moet van binnen kaft en schutblad nog voorzien worden van een reep plakband.

Daarna gaan ze wel lang genoeg mee, n.l. $1\frac{1}{2}$ à 2 jaar bij intensieve uitlening. Dit betekent dat bij het genoemde leesgeld een pocket zichzelf over het algemeen ruimschoots betaalt. Het gebruik van pockets verhindert dat Uw bibliotheek te zeer veroudert.

Zijn er bezwaren verbonden aan een G.B. op school? Ja, die zijn er! Het grootste bezwaar is waarschijnlijk wel dat het tijd kost. Nu kan dit bezwaar wel voor een deel ondervangen worden door het inschakelen van 1 of 2 leerlingen, maar zelf zal men ook het nodige moeten doen, waarvan het kaften in plastic, wil het goed gebeuren, een lastig karwei is.

Zelf kauft ik al jaren mijn eigen boeken in plastic zodat ik wel enige ervaring en routine bezit, maar 5 à 6 boeken per uur kaften is wel ongeveer het maximum.

Wat betreft de financiën nog het volgende: Er is een „stichtingskapitaal” nodig van 3 à 400 gulden. Als begin is dit voldoende, mits er dan een flink kwantum pockets aangeschaft wordt en een enkel duur werk, dat als blikvanger fungeert.

Het leesgeld en misschien aanvullende bedragen in volgende cursusjaren brengen de G.B. weer een stuk verder.

Het door mij ingestelde tarief brengt nu ongeveer 200 à 250 gulden per jaar op en de G.B. bedruipt zichzelf nu geheel.

Misschien kunt u uit dit stukje iets bruikbaars putten.

P. Kamermans

* * *

Actualia

TENTOONSTELLING GESCHIEDENISONDERWIJS

Ter gelegenheid van het eerste lustrum van de Nederlandse Jeugdbond ter Bestudering van de Geschiedenis (N.J.B.G.) wordt in januari 1964 in het Haagse Gemeentemuseum een tentoonstelling gehouden, getiteld:

Het geschiedenisonderwijs in verleden, heden en toekomst

De V.G.N. werkt mee aan de totstandkoming van deze tentoonstelling. Wij hopen dan ook dat veel collega's er een bezoek aan zullen brengen. De aanwezigheid van werkstukken van leerlingen en van lesmateriaal (leerboeken, kaarten, geluidsbanden, dia's, boeken voor de leerlingenbibliotheek enz.) garandeert een tentoonstelling die voor alle V.G.N.-leden van het grootste belang zal zijn. De opening, waarbij alle collega's van harte welkom zijn, zal op twee januari om twee uur plaats vinden.

* * *

COMMISSIE POSTACADEMIALE VORMING

De jaarlijkse college-conferentie wordt op 8 en 9 mei 1964 weer gehouden op de Pietersberg. Noteert U deze datum vast in Uw agenda!

* * *

(Wie van mening is, dat bij het lesgeven in de Geschiedenis het lokaal - en de inrichting daarvan - iets bijkomstigs is, doet beter onderstaand artikel over te slaan. Het kan immers voor hem of haar niets nuttigs bevatten en wellicht zelfs stof tot ergernis geven. Voor degene, die in de praktijk ervaren heeft hoe grootte, inrichting en gebruiksmogelijkheden van het vaklokaal een veel intensiever en gevarieerder uitbuitenvan allerlei didactische mogelijkheden in ons mooie werk toestaan, kan het artikel wellicht een blij herkennen of het aanduiden van een nog niet zelf betreden, maar door anderen reeds uitgezet pad betekenen. Aan allen wordt het hieronder heruitgegeven „Rapport Vaklokale Geschiedenis” nogmaals ter overweging voorgelegd.)

Wanneer je als „geschiedenisman” een onderwijstentoonstelling betreedt, zoals die in april jl. voor de tweede maal in de Houtrusthallen te 's-Gravenhage werd gehouden, dan word je na verloop van tijd heen en weer geslingerd tussen afgunst en ja wat eigenlijk? Hoopvolle verwachtingen? Optimistische ideeën over een toekomst waarin iedere geschiedenisleraar zijn vaklokaal zal hebben? Een vaklokaal met mogelijkheden als verduistering, daglichtprojectie, expositieruimte, een goede kaartenberging enz.?

Misschien wel. Wanneer we hier zelf maar steeds op blijven hameren! Erop wijzen dat in de meeste gevallen de aardrijkskunde-collega(e) wel dit voorrecht geniet(en). Dat het voor ons evenmin mogelijk is, uur na uur met steeds weer wisselende kaarten te sjouwen; dat we graag platenatlassen bij de hand hebben, daglichtprojectie willen gebruiken, tafeltjes willen aaneenschuiven voor discussiegroepen, met krantenknipsels en ander illustratiemateriaal een week lang een bepaald facet willen toelichten via een wandtentoonstelling enz., enz.

Nu weet ik wel, dat niet alle schoolgebouwen zich voor het vaklokalensysteem schijnen te lenen, maar in de praktijk kan het - ook dan - wel voor de natuur- en scheikunde, biologie, tekenen, aardrijkskunde en gymnastiek. Ook al zijn de gangen nauw en de trappen smal, het verkeersprobleem binnenschools zal door een of enkele geschiedenislokale niet merkbaar verzwaaard worden, Uw didactische problemen daarentegen aanmerkelijk verlicht.

Zowel bij bestaande- als bij nieuw-te-bouwen scholen geldt het „Frappez, frappez toujours!” (Let U in het laatste geval ook op de afmetingen. Van hogerhand wordt hier nog weleens op bekibbeld. Er zijn echter verschillende recente voorbeelden, die aantonen dat de in het vaklokale rapport aangegeven maten mogelijk zijn. Wanneer tenminste het totale bouwplan van de school of de vleugel dit toelaat.)

Hierboven heb ik ook gesproken over afgunst bij het betreden van de Onderwijstentoonstelling. Die afgunst betrof met name de expressievakken en de handenarbeid, die in de diverse stands zeer goed vertegenwoordigd waren. Bepaalde typen van N.O. voor jongens kwamen zelfs met volledig ingerichte vaklokale, waarin de leerlingen in het werk gadeslagen konden worden.

Zover hoeft de V.G.N. een volgende keer niet te gaan, maar zou het niet eens mogelijk zijn op een volgende tentoonstelling - voor mijn part op een Femina of Damesbeurs - een goed ingericht vaklokaal met toelichting etc. neer te zetten? Dan slaan we twee vliegen in een klap: We hebben eens een goed werkvoorbeeld met verschillende praktische dingen en - wat voor onze „P.R.” ook geen kwaad kan - een gedeelte van „het publiek” ziet in de praktijk dat het ook anders kan dan „1600 Slag bij Nieuwpoort. 1602 V.O.C. opgericht”.

Toch kwam bij een geduldig stand na stand bekijken (en zijdelings toch allerlei opsteken wat niet rechtstreeks voor het geschiedenisonderwijs van belang, toch in 't algemeen leerzaam was) het een en ander tevoorschijn dat voor ons van praktisch belang kan zijn. Misschien staat de Redactie mij toe later nog eens op projectiesystemen, schoolmeubelen, automatisatie en reproductie in te gaan, dan beperk ik me voorshands tot de volgende losse tips.

Luctor N.V. (Baarn) brengt een werkbord waarop (achter een transparant schrijfvlak) schema's, kaarten enz. kunnen worden geschoven. Op het werkvlak kunnen dan aanvullingen, wijzigingen enz. worden aangebracht met krijt of eenvoudig zelf te maken magnetische figuren. Het geheel doet enigszins aan een flanelbord denken, maar bezit door de beschrijfbaarheid een veel breder toepassingsmogelijkheid. Afmetingen 841 x 1189 mm. Prijs f 195.- Kaarten (ook geschiedenis) verkrijgbaar.

Iets soortgelijks in iets groter formaat, maar zonder de magnetische mogelijkheden wordt geleverd door de firma Samson te Alphen a/d Rijn.

Deze set dient over een passend flanelbord te worden gebruikt. Formaat 900 x 1200 mm. Prijs f 65,- (+ vracht en emb.) incl. krijt, strookjes enz. Hierbij zijn enige sets aardrijkskundekaarten verkrijgbaar, die m.i. echter ook voor het geschiedenisonderwijs te gebruiken zijn.

Bovengenoemde firma's leveren beide ook kaartenbeugels en kaartenhaken om ons kaartenmateriaal na gebruik veilig te kunnen bergen. (Hebt U er wel eens op gelet hoe de kaarten te lijden hebben van staand of liggend opbergen?) Bij Samson was een kaartenhanger aanwezig in vlakke uitvoering ad f 37,50, in U-vorm ad f 41,50. In beide gevallen inclusief 20 ophanghaken die aan een der uiteinden van de bovenstok der kaart bevestigd dienen te worden (vanzelfsprekend één per kaart). De hoeveelheid 20 lijkt me - gezien de afmetingen van de beugel - echter wel wat optimistisch.

Luctor biedt voor f 49,50 een rek voor 10 kaarten aan; de bijpassende kaartenklemmen komen dan nog eens op f 3,25 per stel (dus per kaart). Deze klemmen hebben echter het grote voordeel dat ze ook op de bovenrand van het schoolbord passen, zodat de kleinere kaarten dan zonder veel moeite direct gebruikt kunnen worden.

Filmolux te Amsterdam levert niet alleen allerlei zelfklevende folies maar kartonneert en plastificeert pocketboeken à raison van f 1,35 p.st. (excl. O.B. en vrachtkosten; prijs geldt alleen bij bestellingen boven f 25.-).

Het kan in een enkel geval wel eens een aanmerkelijke verlenging van levensduur betekenen voor een regelmatig in de klas gebruikt pocketboek of voor bibliotheekexemplaren, maar ik vermoed toch dat de meesten onzer de prijs te hoog zullen vinden in verhouding tot de aanschaffingskosten van het boek.

Naast de reeds genoemde producten beschikt Luctor N. V. o.m. ook nog over zeer aantrekkelijke reeksen dia's en diakaarten, terwijl zij ook het Georg Westermann Verlag vertegenwoordigt. Ik geloof dat ik de andere firma's die buitenlands of Nederlands kaart- en diamateriaal brengen niet te kort doe, wanneer ik naast het voortreffelijke materiaal van Wolters, (helaas niet op de tentoonstelling gezien, evenmin als Brill en Polygoon), ook op dit materiaal Uw aandacht vestig. (Catalogus Geschiedenis en Kunstgeschiedenis)

Engelsman

* * *

NORMEN VOOR HET VAKLOKAAL GESCHIEDENIS

Nu vooral de laatste tijd bij het geschiedenisonderwijs bij het v.h.m.o. meer en meer gebruik wordt gemaakt van een moderne methodiek en didaktiek, waarbij de tegenwoordige geschiedenisleraar de beschikking kan hebben over een overvloedige hoeveelheid leer- en hulpmiddelen, is het duidelijk geworden, dat een normaal leslokaal niet meer voldoet aan de voor bovengenoemd geschiedenisonderwijs te stellen eisen van afmeting en inrichting.

Op grond van het bovenstaande menen de Vereniging van Geschiedenisleraren in Nederland en de Raad van Leraren, dat de voor een aardrijkskundevaklokaal goedgekeurde grootte (55 m² voor het aardrijkskundelokaal + 12 m² voor kaartenkamer en berging) ook voor het geschiedenisvaklokaal moet worden vereist. Dit op grond van de onderstaande, met de voor aardrijkskunde overeenkomende, overwegingen:

Het vaklokaal-geschiedenis moet gebruikt kunnen worden voor:

- a. het mondeling doceren, c.q. het schriftelijk opnemen en verwerken enz. van lessen, met ondersteuning van kaarten, wandplaten, projectie, grammofoon of bandrecorder, en eventueel ander demonstratiemateriaal, al naar gelang de methode van de docent.
- b. tekenwerk, zoals het maken van kaartjes, het invullen ervan (werkschriften), en het maken van opdrachten, zowel ter aktivering in de les, als wel ter voorbereiding van bijvoorbeeld tentoonstellingen en derg.
- c. discussie, zowel klassikaal als in kleine groepen (buzz groups).

Om de in deze punten genoemde mogelijkheden te kunnen verwezenlijken, zou het geschiedenisvaklokaal moeten voldoen aan de volgende eisen:

A. Afmeting

Het lokaal moet groot genoeg zijn voor het plaatsen van 32 leerlingen, ook in groepen (overeenkomstig punt c) en verdere ruimte bieden genoeg voor het opbergen van materiaal, voorzover hier geen aparte ruimte voor beschikbaar is. Men is uitgegaan van een lokaal van $8 \times 8,375 \text{ m}$ (67 m^2). Een andere afmeting, met als minimumoppervlak 67 m^2 (en ook een andere indeling en inrichting), is zeer wel mogelijk; de indeling van het schoolgebouw kan dit b.v. wenselijk maken.

Is een afzonderlijke kaartenkamer-opbergruimte beschikbaar (12 m^2), dan verdient een lokaal van $8 \times 6,875 \text{ m}$ (laatste maat van bord tot achtermuur) - 55 m^2 - de voorkeur, hoewel dan de mogelijkheid van discussiegroepen zal moeten vervallen.

B. Inrichting

1 Tafels en stoelen

In verband met de zeer uiteenlopende leeftijd en lichaamslengte der leerlingen (klas I - VI), maar mede met het oog op de gewenste mogelijkheden voor modern geschiedenisonderwijs, genoemd in de punten a - c (vooral punt c), dient gebruik te worden gemaakt van losse tafels en stoelen voor 32 leerlingen (één tafel voor elke leerling).

2 Schoolbord

Het schoolbord dient bij voorkeur driedelig te zijn. Desgewenst kan de achterzijde van een der zijborden, dan als flanelbord worden uitgevoerd. Voor eventuele projectie op het schoolbord (b.v. voor het invullen - door de leraar - van een op het bord geprojecteerde tabel) verdient grijs de voorkeur boven zwart of groen.

3 Kaartenrails

Bij het bord dient een ophanginstallatie voor grote historische kaarten aangebracht te worden.

Aangezien verschillende veelvuldig gebruikte kaarten van groot formaat zijn (2 à 3 m breed), verdient hierbij een semi-permanente ophanging aan verrijdbare katrollen aan rails de voorkeur. Gedacht is aan 3 à 4 rails over de hele breedte van het lokaal. In dat geval kunnen twee kaarten gelijktijdig worden gebruikt (om b.v. een oude- en een nieuwere historische toestand met elkaar te kunnen vergelijken). Kleine kaarten kunnen met een losse haak op een der borden worden opgehangen.

4 Projectiescherm, projectietafel, rolgordijnen

Op de muur achter het schoolbord kan een projectievlak worden aangebracht (in dat geval moet het bord tot op de grond toe verzinkbaar worden gemaakt), de voorkeur verdient echter een uitrolbaar projectiescherm, gebracht boven het bord. Een drievoudig klapbord kan dan nog tijdens het projecteren gebruikt worden (bij gedeeltelijke verduistering) daar het aan beide zijden van het projectiescherm uitsteekt.

De (eventueel gedeeltelijke) verduistering dient door rolgordijnen met randafscherming, of anderszins, plaats te hebben.

Voor het opstellen van het projectie- of filmapparaat (epidiascoop) dient achter in het lokaal een opklapbaar projectietafeltje (projectienis) te zijn aangebracht, zodat het toestel gemakkelijk op het projectiescherm gericht kan worden. (Bij daglichtscherm naast de plaats van de leraar). Indien de school over een speciaal projectielokaal beschikt, kan het scherm en de verduistering in het lokaal vervallen. Aan projectie in het vaklokaal als onderdeel van de les (gedurende een gedeelte van de lestijd) moet echter de voorkeur worden gegeven.

5 Electrische aansluitingen

Bij de zitplaats van de leraar (of in de nog te noemen bergkast) dienen enige aansluitingen op het electrisch net te worden aangebracht (voor bandrecorder, grammofoon of daglichtprojectie), alsmede achter in het lokaal (voor film- en projectieapparaat, epidiascoop). Tevens verdient een schakelaar voor lokaalverlichting bij de plaats van de leraar (eventueel met dim-verlichting) aanbeveling.

6 Bergkast, kaartenrek

Indien geen aparte kaartenkamer-bergruimte aanwezig is, zal dit meubel in het vaklokaal geplaatst dienen te worden.

Voor het opbergen van het demonstratiemateriaal (audio-visuele hulpmiddelen) dient dan b.v. tegen de gangwand een bergkast te worden aangebracht. Gedacht is aan een kast van ongeveer 5 m lengte, 0,40 m diepte en 1 m hoogte met een vlak bovenblad, dat tevens voor kleine tentoonstellingen kan worden gebruikt.

Desgewenst kan een gedeelte hiervan als vitrine worden ingericht.

In de kast kunnen worden opgenomen:

- a. een aantal laden voor het opbergen van filmstrips, dia's en ander demonstratiemateriaal.
- b. een tweetal diepe laden voor het opbergen van hangmappen met knipsels uit kranten en tijdschriften.
- c. kaartenrekken.
- d. opbergruimte voor wandplaten, platen-enkaartenatlassen, enz. (planken).
- e. circa 1,50 m boekenplank voor boeken, die steeds in het lokaal aanwezig dienen te zijn (naslagwerken). Hierbij wordt er van uitgegaan, dat de school over een centrale bibliotheek beschikt, waar de geschiedenisdocenten nog circa 5 m boekenplank voor minder frequent gebruikte boeken ter beschikking staan, voor uitlenen van vrije-tijdslectuur en voor het maken van speciale opdrachten. Is dat niet het geval, dan dient deze bibliotheekruimte in een der geschiedenisvaklokalen aanwezig te zijn.

7 Prikbord

Boven de bergkast, of, indien de gangwand boven de kast uit glas bestaat, tegen de achterwand, dient een prikbord van b.v. 4 x 1,50 m softboard te worden aangebracht, voor het opprikken van kranten en tijdschriftartikelen, platen, foto's enz.

RAAD VAN LERAREN BIJ HET V. H. M. O.

HISTORISCH GELUID TEN DIENSTE VAN HET GESCHIEDENISONDERWIJS

Of all the gifts that Nature
has bestowed upon Man, the capacity
to transmit and receive thoughts
in the form of words must surely
rank among the highest. For we
live in a world of words that have
the power to urge or deter, to
inspire or discourage, to endear
or alienate.....above all, to teach!

Toen op de 3de mei 1959 de toenmalige minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen in een persconferentie ter gelegenheid van de Nationale Doden Herdenking verklaarde, dat bij het onderwijs op de Nederlandse scholen té weinig aandacht werd besteed aan de contemporaine geschiedenis, vatte een kleine groep dagblad-journalisten en buitenlandse pers-correspondenten het plan op een instituut in het leven te roepen dat zich in eerste instantie zou gaan bezig houden met het verzamelen van historisch geluidsmateriaal dat reeds op plaat of band was vastgelegd. Dit instituut zou zich in de toekomst moeten gaan toelagen op het verstrekken van geluidsmateriaal aan het Nederlandse- en Belgische onderwijs.

Hoewel het opsporen, identificeren en verzamelen van geluiden tal van problemen met zich bracht, toonden aldaar radio- en televisieorganisaties, alsmede enkele grammofoonplaten-maatschappijen, belangstelling voor het werk van het jonge instituut.

Zo stelde Radio Moskou het complete archief van Hitler's voormalige „Gross-deutscher Rundfunk”, dat zij in 1945 als oorlogsbuit te Berlijn in beslag nam, voor kopiëring ter beschikking.

De B.B.C., Radio-Roma, de N.B.C., de Zuid-Afrikaanse Radio-Omroep en vele andere stations volgden dit voorbeeld en binnen enkele jaren had het archief van het instituut een meer dan respectabele omvang aangenomen.

In het begin van dit jaar was het archief op een zodanig peil gebracht dat men nagenoeg de gehele historie vanaf 1878 op band of plaat had geconserveerd. Nu werd de vraag gesteld op welke wijze deze geluidsopnames het beste bij het onderwijs konden worden ingeschakeld. In maart werd door het gehele land contact gezocht met geschiedenisleraren van diverse middelbare- en uitgebreid lagere scholen. Gezamenlijk kwam men tot de conclusie dat het geluidsmateriaal op de meest ideale wijze gebruikt kon worden in een serie documentaires, die elk een bepaald onderwerp of tijdvak zouden moeten gaan behandelen.

Men kan zich voorstellen welken enorm researchwerk moest worden verzet

om elke documentaire verantwoord en objectief samen te stellen.

Vele bronnen in binnen- en buitenland hebben daaraan dan ook hun medewerking verleend. Hiervan noemen wij slechts: „Royal British Institute of Recorded Sound”, „Nationaal Instituut voor Sociale Geschiedschrijving”, „United Nations Organisation”, „The Voice of America”, „United Press International” en „Athena-Köln”.

Bij de totstandkoming van de documentaires of klankbeelden, is men van het standpunt uitgegaan dat de leerling door zijn geschiedenislessen reeds enigszins op de hoogte is van de meeste hoogtepunten en essentiële gebeurtenissen die betrekking hebben op het bepaalde onderwerp of tijdvak.

Door middel van de geluidsdocumentaire, waarin het authentieke geluid uit die tijd of over dat onderwerp verwerkt is, neemt de leerling op een meer directe wijze kennis van het gebeuren.

De structuur en het causale verband worden voor de leerling meer aanschouwelijk gemaakt waardoor een intense beleving van de te behandelen stof een logische consequentie is.

De paedagogische waarde van een en ander wordt nog verhoogd door de veelvuldige toepassing van de zogenaamde „flash-back”.

Om het geheel te completeren zijn bij nagenoeg elke geluidsdocumentaire tekstboekjes gevoegd, waardoor de leerling het gesprokene zowel in de vreemde taal als in het Nederlands, op de voet kan volgen.

Onderwerpen als „De Tweede Wereldoorlog”, „De Weimar Republiek en de opkomst van het Nationaal Socialisme”, „De Watersnood-Ramp 1953”, „Ruimte-onderzoek”, „De Berlijnse Muur”, „De Russische Revolutie”, „De Eenwording van Europa”, „Het Delta-plan” en het „Werk der Verenigde Naties” maken deel uit van de uitgebreide collectie die het instituut ten dienste stelt van het geschiedenisonderwijs.

Doordat de meeste klankbeelden c.q. geluidsdocumentaires ook in het Frans, Duits, Engels of Spaans verkrijgbaar zijn, kunnen zij ook gehanteerd worden in de taallessen. Als laatste bijzonderheid vermelden wij dat het instituut ook beschikt over een literair repertoire zoals het complete Shakespeare-oeuvre, Thomas Mann, Victor Hugo, Schiller, Brecht, Molière en Cocteau.

Duidelijk moet gesteld worden dat het doel van het instituut niet ligt in het vervangen van de geschiedenisleraar, maar dat het zuiver en alleen wil fungeren als hulpmiddel waarop de leraar verantwoord kan terugvallen, ook het openstaan voor critiek en advies uit de onderwijswereld is een van haar kenmerken.

Wil men tenslotte meer weten over het instituut of van haar documentaires gebruik maken, dan zendt men u gaarne een catalogus.

Het adres is: „Nationaal Klank-Historisch Instituut” 's-Gravelandseweg 43, Hilversum. Telefoon 47357.

William K. H. M. Kusters

Boekbespreking

Meulenhoff Kunstgeschiedenis. Pierre Devambez, De Griekse schilderkunst J. M. Meulenhoff, Amsterdam, f 6, 90

Als deel I van een serie van 12, die de schilderkunst van het Westen in beeld wil brengen, hebben we hier voor ons een fraai specimen van wat een vaderlands uitgever aankan en aandurft. Nu is voor ons, leraren, Meulenhoff geen onbekende: Fasen en Facetten, z'n historische atlas, 't zijn schooluitgaven van bijzondere klasse.

Deze uitgave echter, een zg. quality-paperback, heeft én door de uitnemende tekst én door de prachtige typografie (de illustraties vormen de hoofdschotel) internationale allure en is betaalbaar.

Omstreeks 1960 is het voorbereidende werk begonnen. De degelijke voorbereiding en de gehele opzet weerspreken je eerste, sombere, reacties: 't zoveelste platenboek over kunstgeschiedenis, 't zoveelste plaatje met een praatje gepraedestineerd voor De Slegte. De uitgever verzekert ons dat zijn fotograaf met z'n staf meer dan 100.000 km door Europa heeft afgelegd, uitgerust met een eigen apparatuur die hem stroom verschaft en in staat stelt overal te fotograferen waar de auteurs dit wenselijk oordelen. Begrijpelijk is 't dat dit nederlandse concept, waaraan bijna uitsluitend buitenlandse kunsthistorici meewerkten, door liefhebbers-uitgevers in de V.S., Frankrijk, Engeland, Scandinavië enz. is overgenomen.

Ter zake, hoe is dit eerste deel? Primaire vraag: Kan dat, 36 pagina's compres gedrukte tekst en 176 pagina's platen over dit onderwerp? De beeldhouwkunst der Grieken, ja, daar is stof te over voor overwegingen illustratie, daar is samenhang, daar is een zichzelf trouw blijven in principes en doel, maar de schilderkunst... De inleider, conservator aan 't Louvre, is zich deze vraag bewust. We kunnen wel zeggen dat zijn inleiding er door getoonzet is. Er zijn inderdaad moeilijkheden, die zich bij een studie over de Griekse schilderkunst in tegenstelling tot de beeldhouwkunst, opdringen: gebrek aan eenheid, verandering in techniek en doelstelling, last not least, er is, vanwege de vergankelijkheid van paneel, doek, stuc weinig materiaal bewaard gebleven. (Uitzonderingen als de Kretenzische paleizen daargelaten; een „gelukkig” toeval als Pompeji hebben we in Gr. niet voorhanden.) 't Is te begrijpen dat de schr. daarom 't uitvoerigst is, in tekst en illustratie, over dat wat zo overvloedig bewaard is gebleven, waarin zo rijk ook de Grieken hun kunstzin hebbengemanifesteerd: de vazen. De schr. betoogt dat niet enkel 't motief van versiering, maar, van de oorsprong af, 't element van verhalen, 't beschrijven, 't dramatiseren mee z'n rol speelde. Vaak is 't kunst - zij 't van hoger gehalte dan onze lampekappen-uit-de-oorlogsjaren - uit de tweede hand: op de vazen (gebruiksvoorwerpen!) worden composities weergegeven, die oorspronkelijk op een muur of een paneel, in een tempel of ander publiek gebouw te zien waren. Achtereenvolgens behandelt de schr. de Kretenzische en Myceense schilderkunst, de oorsprong van de Griekse schilderkunst ende archaische schilderkunst. Interessant is wat de schr. in de conclusie stelt

over de twee tijdperken waarin de Grieken werkelijk schilders (geen tekenaars, geen decorateurs) zijn geweest, over de diepe insnijding die de Dorische invasie heeft betekend, over de nauwe verbinding tussen de geometrie en verstandelijkheid, samenhangend met de diepste roerselen van de Griekse geest.

Conclusie: een zeer geslaagde openingszet in een veelbelovende reeks. Voor de docent die graag eens even freewheelt een, vooral vanwege de magnifieke illustraties, prachtig hulpmiddel voor „een les die er eigenlijk niet af kan”.

L. Kok

* * *

Meulenhoff Historische Atlas, onder redactie van Dr. M. B. v.d. Hoeven J. M. Meulenhoff, Amsterdam, 1961, f 9,75

De laatste tijd is de verscheidenheid op het gebied van historische schoolatlassen groter geworden door enkele nieuwe uitgaven, waaronder de bovenvermelde. Deze atlas is de Nederlandse editie van een nieuwe historische atlas die in de Scandinavische landen is verschenen.

In zijn voorwoord vermeldt de redacteur welke de kenmerken van deze atlas zijn. Kort gezegd zijn het:

1. Coördinatie van de geschiedenis en het natuurlijke landschap. Dit is alleen tot en met het Romeinse rijk volgehouden en daarna komt het slechts bij uitzondering voor. Ik geloof trouwens dat niet elke kaart zich daartoe leent en bij alle winst die het oplevert verliest men toch ook weer aan overzichtelijkheid. Graag had ik een kaart aangetroffen van de Europese slagvelden, waarbij het verband met het natuurlijke landschap zo goed te demonstreren is.

2. Filmisch beeld en daarmee samenhangend de nadruk op de veranderingen. Hoewel dit ook in bestaande atlassen al werd aangetroffen, is dit beginsel in deze atlas veelvuldig toegepast. Mooie kaarten zijn bijv. nr. 19 De expansie van de Osmanen en nr. 29 De expansie van Rusland en van Brandenburg-Pruisen. Ik meen dat de samenstellers hiermede een goede greep hebben gedaan, omdat juist op het dynamische bij het geschiedenisonderwijs de nadruk valt.

3. Soberheid, d.w.z. geen namen die in geen enkel leerboek voorkomen. Een grote deugd! Hoe licht wordt vergeten dat het om een schóólatlas gaat. Soms heeft evenwel die soberheid de samenstellers parten gespeeld. Op kaart nr. 4 zijn noch Tenedos noch de Skamandros aangeduid, ofschoon beide op de kaart zijn getekend. Zelfs de eersteklassers van de h.b.s. zullen er wel eens naar zoeken, als in de les over de Trojaanse oorlog wordt verteld endan zwijg ik maar over onze gymnasiasten. Ook zocht ik vergeefs naar de tocht van Hannibal. Het zijn maar kleinigheden en toch realiteiten bij het onderwijs van vrijwel iedere leraar.

Als wij deze atlas toetsen aan de doelstelling van de redactie, kan worden gezegd, dat de samenstellers in hun opzet zijn geslaagd. Een belangrijk voor-

deel vind ik verder de beschrijving der kaarten voorin en het register achterin. Bovendien zijn verschillende kaarten die betrekking hebben op de geschiedenis van de 19e en de 20e eeuw aangevuld met statistieken. Een nadeel is m.i., dat vaak teveel kaarten op een blad zijn afgedrukt, waardoor ze te klein uitvallen. Ik heb begrip voor de positie, waarin de samenstellers en de uitgever zich bevonden: enerzijds wilden zij zoveel mogelijk geven, anderzijds legde de prijs die de atlas mag kosten beperkingen op t.a.v. de omvang. Ik laat het dus maar bij de verzuchting dat, ondanks de toenemende welvaart, de prijs van een historische atlas blijkbaar beneden een tientje moet blijven. Als men bij een herdruk besluit over deze drempel heen te stappen is het misschien mogelijk een kaart op te nemen van Palestina, waarop is aangegeven de splitsing van het rijk na Salomo en de situatie ten tijde van Christus. De technische verzorging is, zoals wij dat van de uitgever gewend zijn, keurig. Ik kan de lezers van harte aanbevelen van deze atlas kennis te nemen. Men moet aan een pas verschenen atlas of leerboek evenzeer wennen als aan een andere krant. In het begin mist men zijn eigen vertrouwde dagblad, waar men elke rubriek dadelijk weet te vinden, maar na verloop van tijd ontdekt men het eigene en het goede van het andere.

G. L. H.

* * *

Gerard van Hulst, Inleiding tot de Kunstgeschiedenis, 6e druk
Wolters, Groningen, 1963, f 4,25 ingn.

Een goed werk prijst zichzelf aan. Dat het bovenvermelde boekje van Gerard van Hulst in deze categorie thuis hoort bewijst het verschijnen van de zesde druk. Het aantrekkelijke van de nieuwe uitgave zijn de vele, bijzonder heldere, illustraties bij de steeds eenvoudig gehouden tekst en de wijze zelfbeperking, die de schrijver zich heeft opgelegd bij de behandeling van de stof. Het boekje is daardoor gebleven wat ook de opzet was: een leidraad bij datgene wat in de hogere klassen van de middelbare scholen verteld wordt over de beeldende kunsten.

Een inleiding veronderstelt echter voortgezette kennismaking, hetgeen de schrijver in zijn voorwoord ook benadrukt, niet alleen door museumbezoek, maar ook door studie of lezing van andere werken. Tot dit laatste leidt Van Hulst niet best in. Mijn leerlingen valt steeds het verschil in taalgebruik onmiddellijk op. Ook gezien hun ontwikkeling (4e en 5e klas) lijkt me dat inderdaad een schoonheidsfout, die overigens niets afdoet aan de bruikbaarheid. Deze kan m.i. alleen verhoogd worden door aanpassing van de taal aan het publiek, zodat dit ook gemakkelijker andere studies kan verwerken.

Met deze wens voor de zevende druk wens ik de zesde ruime verspreiding toe.

Schwiebbe

* * *

Prof. dr. A. F. Manning. Over de Oostduitse christendemocraten. Tilliburgis, Publikaties van de Katholieke Leergangen, nummer 13. L. C. G. Malmberg, 's-Hertogenbosch, 1963. (Lezing gehouden bij het vijftigjarig bestaan van de Katholieke Leergangen op 3 november 1962).

In het door de Russen overheerste Oost-Duitsland zijn naast de heersende Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (SED) enkele andere politieke partijen blijven bestaan, w.o. de Christlich-Demokratische Union (CDU) die uiteraard los staat van de Westduitse partij van die naam. Prof. Manning bespreekt de lotgevallen van deze partij achter het ijzeren gordijn, hoofdzakelijk aan de hand van haar eigen publicaties. Opgericht in juni 1945 werd de Ost-CDU weldragedwongen toe te treden tot een Einheitsblock, waarin de SED de leiding had. Zij kreeg in 1946 nog bijna een kwart van de stemmen, maar haar bewegingsvrijheid was gering. De partijvoorzitter Jacob Kaiser heeft in 1946 - '47 nog getracht zijn partij een rol te laten spelen door een actieve herenigingspolitiek t.a.v. West-Duitsland te voeren, met een soort van christelijk socialisme als verbindende factor. Toen Kaiser zich voor de Marshallhulp verklaarde en medewerking weigerde aan het door de SED bijeengeroepen Volkskongress, werd hij in december 1947 door de Russen afgezet. Hij vluchtte naar het westen en was later in Bonn minister voor „Gesamtdeutsche Fragen”.

De nieuwe leider Otto Nuschke heeft getracht christenen en communisten met elkaar te laten samenwerken; hij aanvaardde de hegemonie van de SED en boog en aanvaardde, waar Kaiser fel geprotesteerd had. Ook tegenover het buitenland volgde hij de Russische lijn en verdedigde bv. de Russische interventie bij de Hongaarse opstand. Hij stierf in 1957, na sinds 1949 vice-premier te zijn geweest. Zijn opvolger Götting verschilt van de SED nog slechts doordat hij atheïsme en materialisme verwerpt.

Prof. Manning heeft zich kennelijk ingespannen om iedere zwart-wit-tekening te vermijden en zoveel mogelijk begrip te tonen voor de moeilijke positie van de Ost-CDU en haar leider Nuschke, voor welke laatste hij een zekere sympathie aan de dag legt. „Onverzettelijkheid is te respecteren en begrijpelijk, maar betekent meestal niet een oplossing voor de problemen”, schrijft hij (p. 8). Ook verwijt hij het westen, en met name de Neue Züricher Zeitung, te weinig begrip en sympathie voor de verhoudingen in Oost-Duitsland en voor Nuschke aan de dag te hebben gelegd (p. 13). Zelfs noemt hij het verzet van de Oostduitse arbeiders tegen het régime-Ulbricht op 17 juni 1955 een „beruchte opstand”, een mening die wij niet kunnen delen.

Ondanks al het getoonde begrip, kan Prof. Manning zijn studie slechts in mineur eindigen. Hij ziet wel in, dat Nuschke een „integer man, maar bereid tot steeds riskanter wordende compromissen” was (p. 14), dat elke zelfstandigheid voor de Ost-CDU is verdwenen, dat zelfs wie kritisch staat tegenover de Westduitse politiek en propaganda, niet mee kan gaan met de grenzenloze partijdigheid en eenzijdigheid van de Oostduitse.

De goed gedocumenteerde studie van Prof. Manning bestrijkt een interessant stukje van de naoorlogse Duitse geschiedenis. Zij raakt ook aan een veel

groter probleem: de houding van de politicus en de partij, die actief blijven tijdens een vreemde overheersing, het probleem ook van de in wezen democratische partij onder een niet-democratisch régime.

G. Taal

* * *

Virgil Gheorghiu, Het 25e uur, Dubbelband Zwarte Beertjes, A. W. Bruna & Zn., Utrecht, 1962, f 2, 95

Deze bekende oorlogsroman is een illustratie van een maatschappelijke verwording, welke als volgt wordt gesteld:

De technische vooruitgang heeft zulke vormen aangenomen, dat zij het menselijk leven volkomen beheerst. In de samenleving heeft zij niet alleen het primaat gekregen, maar zij heeft deze zelf ook vertechniseerd en dus ontmenselijkt. De mens wordt daarom niet meer gewaardeerd als een individu met eigen, onaantastbare rechten, maar op zijn bruikbaarheid in de machine van het geheel. Hij leeft niet meer zelf, maar hij wordt geleefd.

Deze gedachten zijn onderdehand zo'n gemeengoed geworden, dat het opnieuw brengen ervan veel weg heeft van het intrappen van open deuren.

De stelling van de schrijver, dat het voor verbetering te laat is, en die hij karakteriseert met: het 25e uur, heeft het indertijd goed gedaan; maar zullen we nu de gebruikelijke urentelling maar weer nemen: het eerste uur van een nieuwe dag?

In het kort: een verlate pocket-heruitgave, die misschien voor de beurs van de uitgever goed is, maar ons niets meer te zeggen heeft.

H.

* * *

H. de la Fontaine Verwey, Meester Harman Schinckel, een Delftse boekdrukker van de 16e eeuw (Oud Delft. Een serie historische publicaties over Delft en Delvenaren no. 3), Nijgh en v. Ditmar, Rotterdam-'s-Gravenhage, 1963, 77 blz.

Dit boekje zou verenigingen, die publicaties betreffende locale geschiedenis verzorgen, tot model kunnen dienen. Het is bijzonder fraai uitgegeven, in een handig formaat; de inhoud vormt een afgerond geheel van niet al te grote omvang; de afbeeldingen hebben een werkelijk illustrerende functie; de auteur is uitermate deskundig. De geschiedenisdocent kan hier stof vinden over de religieuze propaganda in het begin van de Opstand en een zeer serene uiteenzetting, hoe moeilijk het kan zijn iemands godsdienstige overtuiging in die overgangperiode vast te stellen.

Denkt men erover „teksten” te benutten in de geschiedenisles, dan kan men hier in de Bijlagen terecht.

G.

* * *

Sprekend verleden

Oude kranten bevatten een bijna onuitputtelijke voorraad gegevens, die vooral uit cultureel-historisch oogpunt belangwekkend zijn. Wie niet van historisch besef gespeend is, zal bij het zich verdiepen in deze oude krantenlectuur ontdekken, dat hij nu eens niet óver geschiedenis leest, maar geschiedenis zelf, dat de geschiedenis a.h.w. aan het woord is.

Uit de kranten sinds het belangrijke jaar 1795 bracht Dr. C. G. L. Apeldoorn het verleden van ons land op verrassende wijze tot leven, terwijl ook de grote gebeurtenissen om ons heen ruime aandacht krijgen.

Dr. C. G. L. Apeldoorn / Sprekend verleden / geb. f 5,90

Een onmisbaar hulpboek bij de behandeling van de Nederlandse geschiedenis sinds de Franse Revolutie.

een uitgave van
Van Goor Zonen Den Haag

in de boekhandel verkrijgbaar

Er zijn
nu reeds
zes
deeltjes van onze succesreeks
Kleio geknipt
beschikbaar
voor uw geschiedenisles.
Voor een dieper doorleven
en blijvender verwerken
van het historie-onderwijs
zijn deze bescheiden
maar briljante boekjes ideaal.
Stimuleert ook ú
reeds de aandacht
van uw leerlingen met
Kleio geknipt?
Dit zijn de enige 'hulpboekjes'
die het programma
niet verzwaren, maar verlichten
en aantrekkelijker maken.
Tot nu toe verschenen:
De oude beschavingen
De klassieke wereld
Middeleeuwen
De zestiende en zeventiende eeuw
De achttiende eeuw
De negentiende eeuw
Van Goor Zonen Den Haag